

Романюк О. І.

доктор політичних наук, професор,
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

ПРОБЛЕМА СВІТОВОГО ПОРЯДКУ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Світовий порядок є поняттям, що характеризує впорядкованість міжнародних відносин в глобальному масштабі. Суб'єктами світового порядку є переважна більшість суверенних держав, що існують на даний час. У підґрунті системи світового порядку лежать домовленості між державами щодо принципів та норм не тільки їхнього співіснування, але й політичної побудови світу. Ці домовленості фіксуються в певному документі, який стає нормативно-правовою основою світового порядку. Інституційною основою світового порядку виступає глобальна міждержавна організація, основне завданням якої полягає в забезпеченні додержання тих принципів та норм, що покладені в його підґрунтя.

Вперше система світового порядку була встановлена після Першої світової війни внаслідок роботи Паризької мирної конференції (18 січня 1919 – 1 січня 1920), в якій взяли участь 24 держави Антанти (коаліції переможців) та 3 новостворені держави (Польща, Чехословачина та королівство Хіджас). Під час роботи конференції 28 червня 1919 р. був підписаний Пакт Ліги Націй (англ. *Covenant of the League of Nations*), який набув чинності 10 січня 1920 р. Пакт Ліги Націй став нормативно-правовою основою першої системи світового порядку, гарантом якого виступила Ліга Націй – перша глобальна міждержавна організація. На загал членами Ліги Націй стали 63 держави тодішнього світу. Руйнацію цієї системи світового порядку зумовило виникнення тоталітарних режимів у Італії та Німеччині, а також мілітаристського в Японії, які воєнним шляхом намагалися переділити світ, що призвело до Другої світової війни.

Друга система світового порядку була створена внаслідок перемоги держав, що оголосили себе Об'єднаними Націями, над фашистське-

мілітаристським блоком (державами «Осі») в Другій світовій війні. На міжнародній конференції у Сан-Франциско (25 квітня до 26 червня 1945 р), держави-переможці ухвалили Хартію Об'єднаних Націй (англ. *Charter of the United Nations*), яка стала нормативно-правовою основою нового світового порядку, а його інституційною основою – Організація Об'єднаних Націй (ООН).

Проте нова система світового порядку майже відразу набула біполярного конфронтаційного характеру, оскільки Західні демократії та тоталітарний Радянський Союз ставили в Другій світовій війні окрім спільного завдання – розгрому нацистської Німеччини та її союзників, різні цілі. Цілями Західних демократій були ліберально-демократична перебудова Європи та світу\ Натомість Радянський Союз намагався поширити свій вплив на інші країни, встановити там комуністичні режими та перетворити їх в своїх сателітів. На 1948 р. в усіх європейських країнах, яких «звільнила» Червона Армія, були встановлені комуністичні маріонеткові режими.

Ці обставини зумовили початок Холодної війни між вільним та комуністичним світами, яка тривала чотири з половиною десятиліття, але не переросла в гарячу, внаслідок того, що як Західні демократії (США, Велика Британія та Франція), так і комуністичні держави (Радянський Союз та КНР) мали атомну зброю, застосування якої загрожувало існуванню людської цивілізації. Не дивлячись на Холодну війну, світовий порядок формально зберігався. Обидві учасники геополітичного конфлікту на словах визнавали Хартію Об'єднаних Націй, трактуючи її принципи та цілі в своїх інтересах. Продовжувала функціонувати ООН, але її діяльність була неефективною, з-за права вето постійних членів її Ради Безпеки (єдиного органу, що має право ухвалювати рішення, обов'язкові для виконання всіма членами цієї організації), якими були як провідні Західні демократії (США, Велика Британія та Франція), так і комуністичні автократії (СРСР та з 1971 р. КНР).

Холодна війна закінчилася поразкою комуністичного блоку, яка сталася внаслідок неспроможності комуністичних держав вирішати нагальні проблеми свого соціально-економічного розвитку. У період 1989-1991 р. стався обвальний крах комуністичних режимів в усіх європейських країнах, а також СРСР, який

розвалився на 15 незалежних держав. Після закінчення Холодної війни, яку багато дослідників рефлектують як Третю світову, світовий порядок не зазнав кардинальних змін. Крах світового комунізму народив демократичну ейфорію, за якою виникла ілюзія, що усі посткомуністичні країни, включаючи Росію, обов'язково перейдуть до ліберальної демократії. Під впливом цієї ейфорії місце СРСР в ООН та серед постійних членів її Ради Безпеки, з порушенням необхідних для цього процедур, було віддане Російській Федерації (РФ). До того ж в 1998 р. РФ стала повноправним членом неформальної організації провідних держав світу («Великої вісімки»). При цьому не були враховані дві обставини: 1) процедурний характер російської демократії, що ґрунтувалася на тій соціокультурній основі, що дісталася в спадок від попереднього режиму; 2) «веймарський синдром», який поширився в російському суспільстві після розпаду Радянського Союзу, бо значна кількість росіян сприймали СРСР як територію «Великої Росії».

Реваншистські тенденції в зовнішній політиці РФ стали проявлятися ще за президентства Бориса Єльцина, коли російська влада стала підтримувати незаконні квазідержавні утворення в Грузії (Абхазію і Південну Осетію) та Молдові (Придністров'я), а також зчинила конфлікт з Україною щодо розподілу Чорноморського флоту. У 1996 р. міністр закордонних справ Росії Євген Примаков висунув доктрину відновлення біполярного світу, де західним демократіям мала протистояти вісь держав під проводом Росії, що включає КНР, Індію, Іран, Ірак тощо [1]. Після приходу до влади Володимира Путіна в Росії стали розвиватися два взаємопов'язані процеси: ретоталітаризація політичного режиму та її зовнішня політика набула імперіалістичний зміст. Відбулися зовнішні агресії проти Грузії в 2008 р. та України в 2014 р., після чого значні території цих держав перейшли під контроль Росії. ООН виявилася нездатною зупинити агресора, оскільки резолюції Генеральної Асамблеї мали рекомендаційний характер, а Рада Безпеки була неспроможна ухвалити рішення з-за володіння Росією правом вето.

Скориставшись цим, 24 лютого 2022 р. Росія почала повномасштабну війну проти України, яка стала найбільшим військово-політичним конфліктом в

Європі після закінчення Другої світової війни. Це спричинило остаточну руйнацію світового порядку. Світ розколовся на дві військово-політичні коаліції. З одного боку виникла коаліція західних демократій та багатьох інших держав, яка оформилася в квітні 2022 р. у Рамштайні. До неї офіційно долучилося 48 держав та ще 8 також надали військову (летальну та нелетальну) допомогу Україні [2]. З іншого боку сформувалася «Вісь зла», до якої окрім Росії увійшли авторитарні режими Білорусі, Північної Кореї, Ірану, що стали надавати їй пряму військову підтримку. За лаштунками цієї коаліції перебуває КНР, яка офіційно позиціонує себе як нейтральна сила, проте без її економічної підтримки Росія була б неспроможною вести затяжну війну проти України.

Неспроможність ООН приборкати російську агресію проти України стала тригером, що розв'язав руки агресивним силам по всьому світу. Воєнні конфлікти активізувалися на Близькому Сході (у секторі Газа, Сирії, Ємені) та Африці, де в Буркіна-Фасо, Лівії, Малі, Нігері, Судані, ЦАР тривають громадянські війни між урядовими силами, що спираються на військову підтримку Росії, та опозицією. Вони можуть охопити Латинську Америку, де союзник Росії Венесуела відкрито заявляє про свій намір анексувати регіон Ессекібо сусідньої Гаяни (близько двох її третин території). У Східній Азії все більше наростає напруження між Північною Кореєю та Південною Кореєю і Японією, між КНР та Тайванем і Філіппінами.

Список використаних джерел

1. Delong, M. (2020) The Concept of Russian Federation Foreign and Security Policy by Eugene Primakov. *Internal Security*, Vol. 12, No, pp. 307-318.
2. Ukraine Defense Contact Group (2025). *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Ukraine_D